

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม Cultural-based Community Development to Reduce Social Inequality

อุทิศ ทาหอม

Utitt Tahom

Received: July 1, 2021
Revised: August 15, 2021
Accepted: August 20, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ได้นำเสนอกรอบแนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนบนฐานวัฒนธรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้กลายเป็นของกิน ของฝาก การท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมทางสังคม เพื่อตอบโจทย์ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ภายใต้คำว่า มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ในบทความนี้ได้นำเสนอแนวทางลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมบนฐานวัฒนธรรมไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาคนในชุมชน 2) เน้นการพัฒนาบนฐานชุมชน 3) การพัฒนาทักษะศาสตร์สมัยใหม่ 4) สรุบบทเรียน 5) สร้างภาคีเครือข่าย การพัฒนาชุมชนบนฐานวัฒนธรรมวางรากฐานของสังคมให้เข้มแข็ง สร้างความรู้ความเข้าใจในศักยภาพ เตรียมความพร้อมชุมชนพึ่งตนเองได้ ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนภายใต้คำว่า “เท่าทัน เท่าเทียม” องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมนับเป็นกลไกที่สำคัญกับการสร้างนวัตกรรมทางสังคม ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้อย่างชาญฉลาด บนพื้นฐานคำว่า “รหัสวัฒนธรรม” หรือ Creative DNA ของตนเอง เป็นทรัพย์สินทางปัญญาสั่งสมจากบรรพบุรุษ และสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อการพัฒนาเทคโนโลยีในปัจจุบันและอนาคต

คำสำคัญ : การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น, วัฒนธรรม, ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ABSTRACT

This academic article presented the national development framework according to the 20-Year National Strategy Development Plan and the 12th National Economic and Social Development Plan, which emphasizes cultural-based community development by promoting the development of the foundation economy to become food, souvenir, and tourism in the community. These were done to create occupations, reduce inequality, and construct social justice in order to meet the national development strategy under the term stability, wealth, and sustainability. Therefore, this article presented the following 5 ways to reduce social inequality based on culture: 1) developing people in the community, 2) focusing on community-based development, 3) developing modern skills. 4) lesson summarizing, and 5) building network partners. Developing the community based on culture to be a strong foundation of society, building knowledge and understanding of their potential, and preparing them to be self-reliant must construct the knowledge and understanding of changes that affect the community under the term, “equality.” Cultural knowledge is an important mechanism for social innovation. Encourage the people to be creative and able to apply the knowledge wisely based on the word, Cultural Code” or Creative DNA of their own, which is an intellectual property that has been accumulated from their ancestors. Moreover, the people should apply knowledge to make the utmost benefit for nation development in the present and in the future.

Keywords: Local Community Development, Culture, Reducing Social Inequality

บทนำ

ยุทธศาสตร์เพื่อการแข่งขันของเศรษฐกิจโลก ได้กำหนดกรอบแนวทางการทำงานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยเสนอว่าต้องมีการปรับทิศทางการพัฒนา 4 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเพื่อเป็นฐานรองรับการพัฒนาประเทศ โดยกำหนดแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creative) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม (Culture) การสั่งสมความรู้ของสังคม (Wisdom) และเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่ ขณะเดียวกันแนวคิด “ประเทศไทย 4.0” ที่มีการหยิบยกเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจไทยจากยุคพึ่งพาเกษตรกรรม สู่อุตสาหกรรมเบา และยุคพึ่งพาอุตสาหกรรมหนัก แต่ประเทศไทยกลับติดกับดักของการมีรายได้ปานกลาง ไม่ขยับไปไหนมานานไม่น้อยกว่า 20 ปี (ปรเมธี วิมลศิริ, 2560)

ประเทศไทย 4.0 จึงมีแนวคิดเกษตรกรรม SMEs แรงงาน การบริการ มีศักยภาพมากขึ้น ด้วยการนำความได้เปรียบในเชิงวัฒนธรรม และความหลากหลายทางชีวภาพมาขับเคลื่อน โดยประเทศไทย 4.0 เป็น Value-based Economy ที่ต้องอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างสินค้าและการทำสิ่งที่เป็น “นวัตกรรม” ขณะเดียวกันรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาสินค้าในระดับท้องถิ่นไปสู่สากลบนพื้นฐาน

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เน้นการสร้างผู้ประกอบการทางสังคม สินค้าท้องถิ่น การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างงาน สร้างรายได้สู่ชุมชน ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม ก้าวเข้าสู่สังคมที่มีรายได้สูง ในปี พ.ศ. 2579

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ผ่านการใช้ถ้อยคำที่ใช้แสดงความรู้หรือวิธีการนำเสนอความรู้การปฏิรูปการพัฒนาในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นการปฏิบัติการทางวาทกรรมผลิตความรู้ผ่านภาษา (Hall, S. 2001) และกระบวนการนโยบาย เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก การพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรม การพัฒนาทุนทางสังคม เป็นต้น การที่รัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนา จึงนับว่าเป็นมิติสำคัญในการการพัฒนาประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพื่อส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของประเทศให้มีความสมดุล โดยมุ่งเน้นการเสริมทักษะ องค์ความรู้ การพัฒนาธุรกิจชุมชน ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาต่อยอดด้านการจัดการบนพื้นฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ท้องถิ่นจากคุณค่าไปสู่มูลค่า การเตรียมความพร้อมทรัพยากรบุคคล เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยและสังคมโลก การพัฒนาประเทศต้องสร้างความตระหนักถึงกระแสการเปลี่ยนแปลง บทความนี้จึงเป็นนำเสนอการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่และทิศทางการพัฒนาประเทศให้ก้าวทันกระแสการเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแห่งชาติไปเป็นเศรษฐกิจโลก ก่อนที่จะเกิดการพัฒนาต้องรู้จักเรียนรู้ปัญหา ศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อนำไปสู่การออกแบบการพัฒนาได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม ไม่สร้างความบอบช้ำให้กับชุมชนท้องถิ่นอีกต่อไป

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงฐานการพัฒนาประเทศจากการเกษตรสู่อุตสาหกรรมและบริการ เพื่อตอบสนองการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจโลก ระบบการพัฒนาประเทศ จึงต้องเอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและการบริการในเขตเมืองเป็นอันมาก ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการสามารถพัฒนาขีดความสามารถเพื่อการแข่งขันทั้งในแง่ของเรื่องเทคโนโลยี การบริหารจัดการ การลงทุน จนกระทั่งการรวมตัวเป็นสมาคม กลุ่ม และเครือข่าย ความสามารถดังกล่าวส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมเจริญเติบโตและมีบทบาทสำคัญต่อสังคมเศรษฐกิจของประเทศ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้ ผู้คนในสังคมต้องปรับตัวทุกด้าน โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจจะเปิดโอกาสให้แก่บุคคลที่เข้าใจสถานการณ์และสามารถช่วงชิงผลของการเปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ธุรกิจเอกชนในสังคมเมืองสามารถตอบสนองต่อภาวการณ์เปลี่ยนแปลงนี้แต่สังคมชนบทกลับอ่อนแอลงและตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่เสียเปรียบเกิดภาวะความยากลำบากจนและความล้มเหลว ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบทขยายตัวมากขึ้น การเติบโตเมืองไม่ได้เกื้อหนุนการพัฒนาชนบทเท่าที่ควร (นันทิยา หุตานุกัฏ ธรรมรงค์ หุตานุกัฏ, 2551, น. 2) กระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยจำแนกได้ 3 ประการ คือ

1. เร่งรัดอย่างยิ่ง แต่ก็มีความไม่แน่นอนที่ยิ่งกว่า กล่าวเฉพาะกรณีล่าสุดก็คือการเผชิญกับวิกฤติการเงินซึ่งเกิดขึ้นที่สหรัฐอเมริกาแต่กระทบไปทั่วโลก วิกฤติครั้งนี้คาดว่าจะมีผลกระทบให้ต้องชะลอความเร็วเร่งรัดด้วยการขยายตัวของเศรษฐกิจลงบ้าง และขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสสำคัญของการเน้นความจำเป็นของการกำกับดูแลโดยรัฐและสังคมอย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอ

2. โลกาภิวัตน์ที่แล้วมาขับเคลื่อนโดยกลไกตลาด มุ่งเป้าหมายตลาดเดี่ยว แหล่งลงทุนรวมทั้งการเคลื่อนย้ายแรงงานทักษะอย่างเสรี การมุ่งหน้าเพื่อบรรลุเป้าเช่นนี้เท่ากับเป็นการมุ่งการบูรณาการทางเศรษฐกิจ (Economic Integration) ให้มากยิ่งขึ้นไปอีก การแข่งขันที่ทวีความเข้มข้นมาโดยตลอด จนกระทั่งละเลยการมองรวมของระบบชีวิตในทุกระดับไป

3. การพัฒนาภายใต้โลกาภิวัตน์เศรษฐกิจนำ กลายเป็นการพัฒนาเพียงเพื่อเงินมิติเดียว ขณะเดียวกันก็กลับไปส่งเสริมภาวะขาดดุล (Development Deficits) ในเชิงโครงสร้างให้เกิดขึ้น แม้จะมีได้มีเจตนาเสถียรก็ตามที่อันได้แก่ ภาวะขาดดุลด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรขาดดุลด้านธรรมาภิบาลและประชาธิปไตย (Governance and Democratic Deficits) ขาดดุลด้านความเป็นธรรมทางสังคมและจริยธรรมในการพัฒนา (Social Justice and Deficits) สามารถกล่าวได้ว่า รากเหง้าของปัญหาวิกฤตการณ์เมืองประเทศไทยที่ประสบอยู่อย่างต่อเนื่องในปัจจุบันก็มาจากภาวะการขาดดุลด้านธรรมาภิบาลและจริยธรรมทางการเมืองเป็นสำคัญ (สุริชัย หวันแก้ว, 2554, น. 17-18) ปัจจุบันกระแสการนำแนวคิดการจัดการภาคีสาธารณะเข้ามามีบทบาทสำคัญขับเคลื่อนประเทศในฐานะเครื่องมือทำงานเชิงบูรณาการในการแก้ไขปัญหาทั้งด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เปิดโอกาสให้มีตัวแสดงที่มากมายในการส่งมอบ บริการภาครัฐทั้งฝ่ายรัฐ เอกชน และประชาชน ทำให้องค์กรต้องแลกเปลี่ยนทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายจึงต้องมีเครือข่าย โดยเครือข่ายไม่ได้มีเพียงภาครัฐ เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขวาง รวมถึงกระจายอำนาจให้รัฐบาลท้องถิ่นผ่านการจัดการเครือข่ายที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ (Trust) และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หน่วยงานลักษณะนี้ต้องสามารถจัดการดูแลตนเองได้มิใช่มีความเป็นอิสระเพียงอย่างเดียว (Rhodes, 1997) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต้องอาศัยความร่วมมือทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นภาคีสาธารณะในการจัดการปัญหาร่วมกัน เพื่อสร้างทั้งกระบวนการเรียนรู้และแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยเชื่อมประสานระหว่างคนในกับคนนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐาน 3 ประการ ประการแรก ผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนา ประการที่สอง ผู้เชื่อมประสานให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Catalyst) การเปลี่ยนแปลงที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ทางสังคมที่เกิดในชุมชนที่เรียกว่า “นวัตกรรม” ประการที่สาม ผู้เชื่อมประสานให้เกิดเครือข่าย (Networker) เครือข่าย ทั้ง 3 ประการที่แยกจากกันไม่ได้ หรือขาดตัวหนึ่งตัวใดไม่ได้ คือ กระบวนการเรียนรู้ นวัตกรรม ความเป็นเครือข่าย เพราะการเรียนรู้จะทำให้คนได้สืบค้นศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง ค้นพบ “ทุน” ที่แท้จริงที่ยังคงเหลืออยู่ไม่น้อยในชุมชน ทุนทรัพยากร ทุนโภคทรัพย์ ผลผลิตความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางศีลธรรม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม กระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้อง “คืนสู่รากเหง้า” ค้นหาภูมิปัญญา เพื่อเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชนการพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่แตกต่างแผนการพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านมา โดยมีการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2560-2579) ในลักษณะการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติซึ่งในช่วงแต่ละยุทธศาสตร์มีการกำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน/โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง 5 ปี แรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมของคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันได้กำหนดกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลที่ชัดเจน เพื่อกำกับให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิดประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย สำหรับประเด็นการพัฒนาที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 คือ การมียุทธศาสตร์ของการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ซึ่งต่างจากในอดีตที่เน้นการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งนี้การลดความเหลื่อมล้ำเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยเวลา อาจจะไม่สำเร็จทันทีในช่วงแผนฯ 12 แต่ถ้าทำอย่างจริงจังต่อเนื่อง จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของประเทศอย่างแน่นอน สาเหตุสำคัญของความเหลื่อมล้ำในมิติต่าง ๆ ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา มีคนไทยส่วนน้อยที่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาได้ระดับและมาตรฐานสูง ซึ่งคนที่เข้าถึงส่วนใหญ่มีฐานะดี เมื่อเรียนจบสามารถหางานดี ๆ ได้และเชื่อมโยงไปถึงการมีโอกาสการมีรายได้สูงด้วย การลด

ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาจึงมีค่านัด หรือ Game Changer ที่สำคัญเกิดกระบวนการที่ทำให้ภาครัฐบาลและภาคส่วนได้นำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และนวัตกรรม ไปใช้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นดิจิทัล จะเป็นอีกค่านัดหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญด้วย (ประเมธี วิมลศิริ, 2560, น. 2-3) เพื่อให้ตอบโจทย์คำว่า มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามกรอบ ประเทศไทย 4.0 เป็น Roadmap การปฏิรูปประเทศไทยในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยองค์ความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยีขั้นสูงให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากกับดักที่อุดร้งการพัฒนาประเทศไว้ด้วยการเดินทางไปทุกมิติ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจในยุคนี้ที่ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมไปด้วยกันโดยเฉพาะภาคเอกชนและผู้ประกอบการ ชุมชนท้องถิ่น ที่ต้องช่วยผลักดันไปพร้อม ๆ กันโดย เป้าหมายของ ประเทศไทย 4.0 ที่สำคัญคือ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไทยให้มีความสมดุลมากขึ้น มีการวางอนาคตอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน ผ่านกลไกขับเคลื่อนประเทศชุดใหม่ ที่เน้นการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน (Local Economy) เพื่อให้เศรษฐกิจไทยมีความยืดหยุ่น สามารถรองรับผลกระทบจากสภาวะความผันผวนภายนอก รวมทั้งสามารถตอบโจทย์การเชื่อมโยงกับประชาคมโลกได้ โดยเชื่อมต่อกับวิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2560-2579) ที่มุ่งเน้นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้คนไทยมีความสุขและสนองต่อความต้องการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ โดยมี 6 ยุทธศาสตร์สำคัญ ได้แก่ 1) ความมั่นคง 2) การสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3) การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน 4) การสร้างโอกาสความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันทางสังคม 5) การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 6) การปรับสมดุลและการพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ (นุชนนตรี จักรกมล, 2561, น. 5-6)

ประเทศไทย 4.0 มีการเชื่อมโยงกับกรอบยุทธศาสตร์ 20 ปี (2560-2579) ที่มีเป้าหมายให้ประเทศไทยเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ซึ่งคำว่า มั่นคง การพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาให้เกิดความเท่าเทียม ผ่านการส่งเสริมผลักดันให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม คำว่า มั่งคั่ง เพิ่มรายได้ให้กับประชาชน ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยการนำความคิดสร้างสรรค์มาผสมผสานทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า ของกิน ของฝาก เพื่อแก้ปัญหาประชาชนมีรายได้ปานกลาง และคำว่า ยั่งยืน พัฒนาที่ควบคู่กับการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ค้นหาพลังงานทดแทน เพื่อให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นยุทธศาสตร์พัฒนาประเทศที่ สร้างความเข้มแข็งภายใน และเชื่อมต่อกับประชาคมภายนอก ฉะนั้นประเทศไทย 4.0 จึงแบ่งช่วงการพัฒนาประเทศออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 (กลางปี 2560-2564) ระยะที่ 2 (2565-2569) ระยะที่ 3 (2570-2574) ระยะที่ 4 (2575-2579) ทั้ง 4 ระยะเน้นการแก้ไขปัญหาจากประชาชนในประเทศรายได้ต่ำ-ปานกลาง ไปสู่ประชาชนที่มีประเทศรายได้ปานกลาง - สูง เพื่อพัฒนาให้ประชาชนในประเทศรายได้สูง กลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในปี พ.ศ. 2579 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กรอบการพัฒนาประเทศไทย 4.0

เป้าหมาย	มั่นคง	มั่งคั่ง	ยั่งยืน
การพัฒนาประเทศ	สร้างความเท่าเทียมทุกกลุ่มคน	เพิ่มรายได้ให้กับประชาชน, สร้างเศรษฐกิจฐานราก	เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
วิธีการพัฒนา	พัฒนาวิสาหกิจชุมชน	ความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรม	พัฒนาพลังงานทดแทน
ผลลัพธ์	ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม	แก้ปัญหารายได้ปานกลาง	เพิ่มความสุขของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
พอเพียง	ยุทธศาสตร์	1.สร้างความเข้มแข็งภายใน	2.เชื่อมต่อกับประชาคมภายนอก

ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนาประเทศไทยในอีก 20 ปี ข้างหน้า จึงมุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ก้าวเข้าสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว สร้างความเสมอภาค เกิดความเป็นธรรมทุกภาคส่วน ประชาชนมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิต มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติ เมื่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติดำเนินการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วยเป็นสภาพพลวัต จึงไม่มีสังคมใดที่ปราศจากการเปลี่ยนแปลง เพียงแต่เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันอาจทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมช้าเร็วแตกต่างกัน ในอดีตเงื่อนไขที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีอยู่ 2 เงื่อนไขหลัก ๆ ได้แก่ การค้าขายและการสงคราม อย่างไรก็ตามสำหรับสังคมปัจจุบันสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมากที่สุดคือ โลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะผ่านระบบการสื่อสารไร้สายและไร้พรมแดนโดยที่เส้นแบ่งของระยะทางและเวลาไม่มีผลใด ๆ ต่อการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโดยช่องทางนี้สมาชิกในสังคมจะค่อย ๆ ซึมซับวัฒนธรรมโดยไม่รู้ตัวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยไม่จำเป็นต้องสัมผัสกับวัฒนธรรมต้นกำเนิดโดยตรง สำหรับเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขทางสังคม เงื่อนไขทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อการพัฒนาทางวัฒนธรรมในสังคมอย่างการเปิด AEC ทำให้เกิดการอพยพเข้ามาของแรงงานข้ามชาติซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เมื่อแรงงานเหล่านี้เข้ามามากขึ้นย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโดยอาจมีการผสมกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมในพื้นที่กับวัฒนธรรมใหม่ของแรงงานข้ามชาติ อย่างเทศกาลสงกรานต์ในหลายพื้นที่ที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติอย่างลาวหรือเมียนมาด้วย

2. วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เกิดจากการแพร่วัฒนธรรมของสังคมที่เป็นศูนย์กลางไปยังภูมิภาคต่าง ๆ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในสังคม ปัจจุบันเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและแพร่จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความเชื่อว่าสถานะทางสังคมหนึ่งสูงกว่าอีกสังคมหนึ่ง อย่างกระบวนการทำให้กลายเป็นตะวันตก (Westernization) หรือข้อสันนิษฐานหนึ่งว่าสังคมไทยรับประเพณี สงครามต่อมาจากประเทศอินเดีย เป็นต้น อย่างไรก็ตามกลุ่มวัฒนธรรมย่อยก็สามารถแพร่ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักได้ เช่นกัน เช่น เพลง หรือ ดนตรี เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากนวัตกรรม การค้นพบองค์ความรู้ใหม่และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ส่วนหนึ่งก็เพื่อความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้เกิดขึ้นเร็วมากเมื่อเปรียบเทียบกับเงื่อนไขแบบอื่น อย่างอุปกรณ์เครื่องครัว พบว่ามีการเปลี่ยนแปลง มากเมื่อเทียบกับอดีตทำให้สามารถใช้งานได้ง่ายขึ้น ลดขั้นตอนและระยะเวลาในการทำ เช่น เตา กับไม้อัดพริก หรือ แม้กระทั่งการใช้ปิ่นคุดน้ำ ปิ่นคุดน้ำแรงดันสูงแทนการประพรมน้ำในช่วงสงคราม เป็นต้น

4. วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการบังคับ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสามารถเกิดขึ้นได้จาก ที่กลุ่มต้องการ อย่างการสร้างอุดมการณ์ให้สมาชิกในสังคมยึดถือและปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงนี้สามารถเกิดขึ้นได้ จากภายในสังคมเอง เช่น การปฏิวัติทางการเมือง การปกครอง หรือ การรัฐประหาร เป็นต้น ขณะที่การเปลี่ยนแปลง จากภายนอกสังคม เช่น การบุกรุกหรือเข้าไปยึดอำนาจของอีกสังคมหนึ่ง เป็นต้น (บุรินทร์ นาคสิงห์ และ อังกูร หงส์ คณานุเคราะห์, 2561, น. 166-168)

ในหนังสือ The Third Wave ได้กล่าวถึงสังคมมนุษย์ในลักษณะของคลื่นอารยธรรม โดยก่อนจะมีคลื่น อารยธรรมนั้นมนุษย์เป็นเพียงผู้ล่าสัตว์และเก็บเกี่ยว มีวัฒนธรรมที่จำกัด และแทบจะไม่มีอารยธรรม จนกระทั่ง สามารถเรียนรู้การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์จึงนำไปสู่

อารยธรรมคลื่นลูกที่หนึ่งที่เรียกว่า “สังคมเกษตร” ในสังคมเกษตรก็มีเศรษฐกิจเกษตรเป็นตัวแปรหลัก ซึ่ง นำไปสู่การค้นคว้าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จำกัด และในสังคมดังกล่าวนี้ก็ย่อมจะนำไปสู่ การเกิดการปกครอง บริหารที่ จำกัดอยู่ที่การใช้อำนาจโดยคน ๆ เดียว หรือคนกลุ่มน้อย ที่เรียกว่า ระบบการปกครองแบบเผด็จการ

อารยธรรมคลื่นลูกที่สองเมื่อสังคมเกษตรพัฒนาไปจนถึงจุด ๆ หนึ่ง จนมาถึงจุดที่มีการเปลี่ยนแปลงทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดังที่กล่าวมาแล้ว เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเมื่อ 300 ปีที่ผ่านมาเกิดการย้ายถิ่นจาก ชนบทไปสู่เมือง ซึ่งมีอุตสาหกรรมนำไปสู่การเกิดชุมชนเมือง (Urbanization) มีการจัดตั้งเป็นสหภาพเพื่ออำนาจ ต่อรอง จึงได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ ระบบการปกครองแบบเปิด และระบบสังคมที่คนอ้างหลักความ เสมอภาคมากยิ่งขึ้น มีการพัฒนาของสถาบันการเรียนรู้ เกิดความเจริญในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เครื่องจักร สมอกล และอื่น ๆ แต่ที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงในทางเทคโนโลยีสังคม อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการ เมือง เศรษฐกิจและเทคโนโลยี

อารยธรรมคลื่นลูกที่สามได้แก่ สังคมข่าวสารข้อมูล ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ของวิถีการผลิต ทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมสังคมและวัฒนธรรมการเมือง รวมทั้งระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในยุคนี้ข่าวสาร ข้อมูลแพร่ กระจายไปทั่ว เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า social network, social media เกิดการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ที่สำคัญคือ เศรษฐกิจที่ใช้ความคิด (Creative economy) เช่น แฟชั่น น้ำหอม ดนตรี ภาพยนตร์ การ บันเทิงต่าง ๆ ซึ่งทำรายได้ให้กับเศรษฐกิจอุตสาหกรรมทั่วไป ที่สำคัญที่สุดคือตัวเทคโนโลยีข่าวสารเอง คือ โทรศัพท์ มือถือ เว็บไซต์ อินเทอร์เน็ต ทวิตเตอร์ เฟสบุ๊ก และไลน์ ทำให้นักคิดหลายคนเป็นมหาเศรษฐี เช่น

บิล เกตส์ (Bill Gates) ผู้ก่อตั้งบริษัทไมโครซอฟท์ หรือ มาร์ก ซักเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) ผู้ก่อตั้งเว็บไซต์เฟซบุ๊ก ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political culture) มาสู่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant political Culture) ระบบประชาธิปไตยได้มีการแปรเปลี่ยนจากประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน (Representative Democracy) มาสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง (Participatory Democracy) โดยเฉพาะ โดยการผสมผสานระหว่างสองรูปแบบ ในยุคนี้สิ่งที่ประชาชนเรียกร้องไม่ใช่เพียงแต่เศรษฐกิจที่เป็นรูปธรรมอัน ได้แก่ ปัจจัยสี่ แต่ยังเรียกร้องสิ่งที่เป็นนามธรรมอันได้แก่ Rights and Freedom, Equality, Justice, Human Rights, Human Dignity เป็นต้น (ลิขิต ธีรเวคิน, 2557, น. 6-7)

การพัฒนาที่ผ่านมา ยังไม่ได้สร้างการเรียนรู้สู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างจริงจัง เป็นเพียงการพัฒนาที่ตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุค องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่สามารถสร้างสรรค์ความรู้สู่การเปลี่ยนแปลง จึงส่งผลกระทบต่อภาพรวมยังไม่สามารถสร้างชุมชนที่เข้มแข็งได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (ยงจิรายุ อุปเสน, 2557, น. 37-39)

1. การพัฒนาที่ผ่านมา ได้มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจและทุน ตามกระแสภายนอกโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมด้านอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดความสมดุลของชุมชน ท้องถิ่น ดังนั้น การพัฒนาจึงไม่ครอบคลุมทุกด้านของวิถีชีวิต ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนและสังคมตามมา เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมปัญหาครอบครัวและศีลธรรมจริยธรรม

2. ชุมชนท้องถิ่นในสังคมไทยเป็นสังคมที่ขาดการพัฒนาโดยไร้เป้าหมายทิศทางและคำนึงถึงสภาพอนาคตระยะยาว เป็นการพัฒนาระยะสั้น ๆ ตามกรอบเวลาในการดำรงตำแหน่งของบุคคลบางกลุ่มที่มีบทบาทหน้าที่ในการเข้ามาทำหน้าที่เท่านั้น

3. ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีองค์กรและกลุ่มคนหลากหลายในพื้นที่ส่วนใหญ่มีกฎหมายรองรับ เช่น ท้องถิ่น ท้องที่สภาองค์กรชุมชนตำบลแต่กลับ พบว่า ยังต่างคนต่างทำส่วนใหญ่มุ่งทำงานตามกรอบภารกิจของหน่วยงานและการใช้งบประมาณยังไม่เกิดประสิทธิภาพต่อชุมชน ท้องถิ่น

4. การกำหนดเป้าหมายหรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ กับชุมชน หรือ จากท้องถิ่นนั้น ๆ มักมาจากคนไม่กี่คน แต่สิ่งเหล่านี้ ไม่ได้มีการถ่ายทอดหรือได้ทำให้เกิดเป็นการตระหนักร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้ความรับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงตกอยู่กับผู้นำชุมชน ไม่กี่คนขาดพลังที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนได้

5. ความต้องการของชุมชน มักจะถูกใช้เป็นเครื่องมือของนักเลือกตั้งที่มุ่งทำในลักษณะประชานิยมเพื่อให้ตนเองได้รับการเลือกตั้ง โดยเอาความต้องการของผู้คนมากำหนดเป็นนโยบายประชานิยมทำให้ประชาชนอ่อนแอและรอคอยการช่วยเหลือหรือเกิดเป็นระบบสังคมอุปถัมภ์เรื่อยมา

6. หน่วยงานภายนอกหรือภาคส่วนอื่น ๆ ที่จะเข้ามาหนุนเสริมไม่สามารถจะเข้ามาเสริมช่วยให้ตรงจุดที่ชาวบ้านต้องการได้ เพราะชุมชนไม่ได้มีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนามาก่อนจึงทำให้เกิดโครงการจากคนนอกเข้าไปทำให้ ซึ่งนำไปสู่การรอรับการพัฒนาตลอดมา หรือการทุจริตคอร์รัปชันมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตามมีชุมชนและท้องถิ่นหลายพื้นที่ในประเทศไทยที่ได้พยายามแก้ปัญหาตนเองโดยใช้แนวทางการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มดำเนินการในระดับครอบครัวแล้วขยายไปสู่ระดับที่กว้างขึ้นจากตัวบุคคลไปสู่กลุ่มองค์กรหรือเครือข่ายและขยายไปสู่ระดับพื้นที่ทั้งในเมืองและชนบท แต่ก็ยังมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับส่วนใหญ่ทั้งหมดแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากยังขาดฐานคิด ความเข้าใจ และมีพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นในรูปแบบใหม่ ต้องให้ชุมชนมีอิสระ

ปราศจากการครอบงำ สร้างชุมชนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ไม่ใช่การรอคอย ชาวบ้านยุคใหม่ ต้องบุกเบิกพรหมแดนแห่งการเรียนรู้ คือ ค้นหาความรู้ใหม่ เทคนิควิธีการ และ ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ หรือที่เรียกว่า “นวัตกรรม” การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น จำเป็นต้องยึดหลักการ 3 ประการ ได้แก่

1. การเข้าใจ ไม่ใช่เพียงการรับรู้ แต่คือ การสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเอง การพัฒนาต้องใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การสร้างกระบวนการคิด การจัดเวทีกระตุ้นให้ชุมชนได้เข้าใจ มีภาพเปรียบเทียบ มีข้อมูลให้เห็นที่แตกต่างจากเดิม

2. เข้าถึง เข้าถึงสภาพจิตใจของชุมชนและเข้าถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ต้องสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย ไว้วางใจ และให้ชุมชนเชื่อมั่นว่ากระทำงานจะช่วยยกระดับแก้ปัญหาให้ชีวิตของชุมชนดีขึ้น เพราะการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไม่ใช่เพียงการเข้าไปเก็บมูลได้ ข้อมูลก็กลับ แต่ปัญหาของชุมชนก็เป็นดั้งเดิม ไม่ได้สร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้น แม้แต่น้อย หรือ แก้ปัญหาไม่ถูกจุด หรือแก้ปัญหาไม่ครอบคลุม ดังนั้นการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงต้องให้ผู้ที่มีประสบการณ์ มาช่วยสกัด กะเทาะ ชวนคิด ช่วยคุย เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทอ้งแท้

3. การพัฒนาต้องให้ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้น วิเคราะห์ให้เห็นว่าปัญหาทุกปัญหามีวงจร และมีหลากหลายวิธีแก้ การแก้ปัญหาต้องครอบคลุมและไม่ก่อให้เกิดปัญหาใหม่ตามมา ทั้งนี้การแก้ปัญหาต้องยึดคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักทำให้คนในชุมชนตระหนักปัญหาในตนเอง ปัญหาของชุมชนรู้ดี การแก้ปัญหาที่ดีต้องเริ่มต้นที่ชุมชน

จะเห็นได้ว่า ชุมชน ท้องถิ่น คือ ฐานและองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงของปัญหาที่สำคัญ ในอดีตคนทำงานชุมชนมีความคิดว่าต้องการพึ่งพิงจากภายนอก หรือ คำตอบทั้งหมดอยู่ที่อยู่ชุมชน แต่ในลักษณะเช่นนั้นเป็นการมองภาพแบบชวนให้ฝันหวาน (Romantic) มากจนเกินไป ขณะในยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คำตอบจึงไม่ใช่ที่ชุมชน แต่คำตอบอยู่ในระดับนโยบายว่าจะมีการวางแผนที่จะพัฒนาประเทศอย่างไร ให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาที่ตอบโจทย์นโยบายในลักษณะใดบ้าง แต่ทั้งนี้การเตรียมความพร้อมชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ปรับตัว ให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นจึงเป็นสาเหตุที่สำคัญ การมองชุมชนจึงต้องมอง 360 องศา มองบน ล่าง กลาง ซ้าย ขวา เพื่อให้ชุมชนเข้าใจปรากฏการณ์สังคมที่เกิดขึ้นครอบคลุมทุกมิติ เพราะการที่จะขับเคลื่อนชุมชนให้รากฐานที่มั่นคง แข็งแรงนั้น ต้องมองชุมชนไม่ใช่ชุมชนแบบโจ้ เล็บ จน อีกต่อไป แต่ชุมชนมีภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ศาสนา ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชุมชนจึงมีความหมายมากกว่านั้น การยกระดับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เช่น การสร้างมูลค่าจากฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชน การทำสินค้าทางวัฒนธรรม การแปรรูปอาหารพื้นถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน มีความน่าสนใจ ให้ชุมชน “ผลิตได้ ขายเป็น เน้นคุณภาพ” ซึ่งเป็นโจทย์ใหญ่ของการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต

สาเหตุความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ความเหลื่อมล้ำทางสังคม คือ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึง หรือ ขาดโอกาส ต่อรองและการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน จึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ระหว่างเมืองกับชนบท พร้อมทั้งความไม่เป็นธรรมด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากร เป็นต้น ซึ่งเป็นหาเชิงโครงสร้างการจัดการของรัฐ ในมุมมองของมาร์กซ์และเวบเบอร์ (Mark and Webber) ซึ่งมีอิทธิพลและมีความสำคัญของสังคมในศตวรรษที่ 19-20 ที่ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงและประยุกต์ใช้โดยนักสังคมศาสตร์ร่วมสมัย (Marger, 2005) ทั้งที่มาร์กเป็นหนึ่งในผู้ค้นพบสังคมศาสตร์สมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ การวิพากษ์

ชนชั้นทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทำให้งานของมาร์กถูกนำไปตีความและนำไปใช้ประโยชน์แตกต่างหลากหลาย อธิบายความขัดแย้งในสังคมที่เกิดจากระบบทุนนิยมสร้างให้โครงสร้างส่วนบนกดขี่โครงสร้างส่วนล่าง จนทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน เกิดการกดขี่ เอาเปรียบมูลค่าส่วนเกิน สังคมมี 2 ชั้น คือ ชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต หรือเรียกว่า นายคน และชนชั้นแรงงาน (ทาส) ชั้นนายทุนทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ เพราะครอบครองปัจจัยการผลิต การควบคุมรัฐและรัฐบาล รวมถึงควบคุมความคิดและค่านิยม จนทำให้ชนชั้นแรงงานยอมรับกฎกติกาที่ถูกสร้างขึ้นโดยนายทุน ส่วนเวบบ์อธิบายความเหลื่อมล้ำทางสังคมมีสาเหตุจากอำนาจโดยชนชั้นนำจะควบคุมความมั่งคั่งของสังคมทำให้คนที่มีอำนาจมากที่สุดรับส่วนแบ่งมากที่สุดนำไปสู่คำถามเกี่ยวกับการกระจายมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Distribution) และการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม (วิทยา คามณี, 2561, น. 263) ในโลกของความก้าวหน้าด้านอุตสาหกรรมบางคนมีชีวิตที่ดี บางคนก็ตกอยู่ในความยากจน ช่องว่างระหว่างโอกาสชีวิตที่ดีที่สุดและสิ่งที่ย่ำแย่ที่สุด บุคคลที่มีรายได้มั่นคงกับบุคคลที่รายได้ไม่เพียงพอ การมีทรัพยากรที่ไม่เท่ากัน ดังนั้น การทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมคือโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกับของแต่ละบุคคล จึงเป็นช่องว่างที่สำคัญในโลกแห่งการแข่งขันของยุคเสรีนิยมที่มุ่งเน้นการสะสมทุน และความมั่งคั่งทางรายได้ จนบางครั้งทำให้เกิดการเข้าไม่ถึงโอกาสของคนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย (Goodin et al, 2012, pp.534) ดังนั้นความเหลื่อมล้ำเป็นความไม่เสมอภาค ความไม่เท่าเทียม ซึ่งเป็นการแสดงออกในด้านการครอบงำของกลุ่มชนชั้นนำ วาทกรรม การพัฒนาจากรัฐตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นกระบวนการกดขี่เสียดุลหลายมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนี้ (สถาบันพระปกเกล้า, 2562 : 12)

1. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจแม้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมีอยู่ก่อนแล้วระหว่างคนข้างบนกับคนข้างล่างการพัฒนาสมัยใหม่ได้ขยายความเหลื่อมล้ำให้กว้างมากขึ้นอย่างสุด ๆ ระหว่างคนที่จนที่สุดที่ไม่มีทรัพย์สิน แต่มีหนี้สินกับคนที่รวยสุด ๆ จนเป็นมหาเศรษฐีระดับโลกที่ติดในรายการของนิตยสารฟอร์บส์ว่า เป็นคนไทยที่มีทรัพย์สินกว่า 1,000 ล้านดอลลาร์ (32,000 ล้านบาท) ขึ้นไปซึ่งในจำนวนนี้มีหลายคนที่มีทรัพย์สินหลายแสนล้านบาทในครั้งโบราณไม่มีความเหลื่อมล้ำมากขนาดนี้ความเหลื่อมล้ำสุด ๆ เช่นนี้ทำให้ถูกเอียงก้นว่าสังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำเป็นที่ 1 หรือที่ 3 ในโลกความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำอื่น ๆ และปัญหาทางสุขภาพสังคมและการเมืองตามมาอย่างแก้ไขไม่ตก

2. ความเหลื่อมล้ำในศักดิ์ศรีความเป็นคนมนุษย์ควรมีศักดิ์ศรีในตัวเองอย่างเท่าเทียมกัน แต่สังคมไทยนับถือคนรวยดูถูกหรือเกลียดคนจนมีคำพูดว่า “แม้แต่สุนัขก็เกลียดคนจน” จากการสังเกตว่าสุนัขชอบไล่เห่าคนจนเพราะเสื้อผ้าไม่สวยและมีกลิ่นเหม็นต่างจากคนรวยคนจนจะไปติดต่อขอรับบริการจากภาครัฐมักไม่ได้รับการต้อนรับที่ดีด้วยสายตาวาจาและท่าทีในสมัยย้อนหลังไปไม่นานถ้าใครสังเกตภาษาหนังสือให้ตีมีการเรียกคนจนว่า “คนเลว” มีภาษีบางอย่างที่สะท้อนให้เห็นการดูถูกคนจนเช่น “รักดีห้ามชู้รักชั่วห้ามเสา” “ขอให้ได้เป็นเจ้าของคนนายคน” “ขอให้ได้นั่งกินนอนกิน”

3. ความเหลื่อมล้ำในทางสังคมสังคมไทยเป็นสังคมทางตั้ง (Vertical society) ดังที่กล่าวแล้วตอนต้นคนไม่มีอำนาจข้างล่าง ไม่มีเกียรติ ไม่มีศักดิ์ศรี ไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียงเมื่อช่องว่างทางเศรษฐกิจกว้างออกมากขึ้นความเหลื่อมล้ำทางสังคมยิ่งมากขึ้น โสเภณีกรรมที่เพิ่มมากขึ้นในรูปต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งบาร์ไนท์คลับ อาบอบนวด จนประเทศไทยได้ชื่อว่า เป็นนครแห่งโสเภณีที่ต่างชาตินิยมมาทำสัปดาห์กับหญิงไทยเป็นโสเภณีกรรมที่เกิดขึ้นจากความไม่เสมอภาคที่คนพวกหนึ่งที่มีอำนาจซื้อมากกว่าทำกับคนยากคนจนจนต้องขายชีวิตร่างกายของตนเอง

4. ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่รัฐจัดเป็นการศึกษาแบบแยกส่วนแยกส่วนจากชีวิตและสังคมเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ทำให้ลูกชาวบ้านกลายเป็นคนที่ทำงานไม่เป็นทำให้ชุมชนอ่อนแอชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของลูกมากขึ้น จนผู้นำชุมชนและประชาชนชาวบ้านพูดว่าเป็นการศึกษาที่ปล้นชาวบ้านทำให้ยากจนลง การศึกษาที่เป็นแห่งโซโลจากประณมไปมัธยมไปอุดมศึกษาเป็นการทำให้สังคมข้างล่างอ่อนแอและการศึกษาที่เน้นการท่องวิชาที่ไม่ทำให้สังคมข้างบนเข้มแข็งจริง

5. ความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพ อัตราการตายในทารกของชาวชนบทสูงกว่าของคนในเมืองการตายจากอุบัติเหตุต่าง ๆ จะเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนและคนรวยเมื่อก่อนจะมีหลักประกันสุขภาพแห่งชาติคนจนยากที่จะเข้าถึงบริการสุขภาพของรัฐหรือถึงต้องขายไร่ขายนาหมดเนื้อหมดตัวเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อรับบริการ

6. ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรม ที่เป็นทางการระบบความยุติธรรมทางการที่เป็นทางดั่งคือตำรวจ อัยการสั่งฟ้อง ศาลตัดสินเป็นระบบที่คนจนซึ่งไม่มีศักดิ์ศรี ไม่มีสถานะทางสังคม ไม่มีอำนาจ ไม่มีเงิน ไม่มีเวลารวมเรียกว่า ไม่มีพลังที่จะไปสู่คดี จึงเกิดปรากฏการณ์ที่ว่าคนจนเข้าไม่ถึงความยุติธรรม หรือ ไม่ได้รับความยุติธรรม ดังที่มีชาวบ้านถูกดำเนินคดีและบางคนติดคุกด้วยข้อหาบุกรุกที่ดินของตนเอง เพราะคนที่มีอำนาจเหนือกว่าไปได้ไฉนมาด้วยวิธีใดก็ได้แต่เพื่อแสดงว่าเขาเป็นเจ้าของที่ดินหรือชาวบ้านถูกขับไล่ออกจากบ้านที่เคยอยู่เพราะรัฐออกกฎหมายว่าที่ดินบริเวณนั้นเป็นของรัฐ เป็นต้น

7. ความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชายสังคมไทย ยังมีทัศนคติเรื่องชายเป็นใหญ่ที่ตกทอดมาโดยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน อินเดียด้วยทัศนคติที่ฝังลึกจะออกไปเป็นค่านิยมและพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมที่กระทบศักดิ์ศรีและสิทธิของสตรีเพศและเพศสภาพอื่น

กระแสการพัฒนาบนฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัฒนธรรมชุมชน (Community Culture) มองว่าสังคมที่เข้มแข็งก็คือ สังคมแบบประเพณี (Traditional Society) ซึ่งชาวบ้านผูกพันกันด้วยความเป็นเครือญาติ เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรและสมานฉันท์ ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาจึงเสนอให้ชุมชนปิดตนเองจากสังคมภายนอก เนื่องจากเกรงว่าอิทธิพลจากสังคมแห่งการค้าจะนำไปสู่การแสวงหากำไรสูงสุด และความเห็นแก่ตัว อันจะทำให้สายใยแห่งความผูกพันบนพื้นฐานของสังคมประเพณีล่มสลายในที่สุด

วัฒนธรรมชุมชนกับแนวคิดการพึ่งพิงเสนอให้รักษาสังคมแบบดั้งเดิมเอาไว้โดยการปิดกั้นจากอิทธิพลของสังคมทุนนิยมดังกล่าวนี้ ต่างมีจุดอ่อนที่สำคัญ คือ สายใยผูกยึดสังคมประเพณีเข้าด้วยกันโดยทั่วไปจะวางอยู่บนพื้นฐานของเครือญาติ ซึ่งจะนำไปสู่การแบ่งขั้วระหว่างความเป็นญาติ กับความไม่เป็นญาติ อันไม่สามารถถักทอสายใยผูกพันให้กลายเป็น “เครือข่ายของการกระทำร่วมกันเพื่อสังคมส่วนร่วม (Networks of Civic Engagement) ได้อย่างแท้จริง จุดอ่อนอีกประการหนึ่งก็คือ นักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนมักสร้างภาพของสังคมแบบดั้งเดิมในลักษณะที่โรแมนติกเกินจริง (สงบ อุดมสมบูรณ์ เขียวขจี ใจจริงใจ เอื้ออาทร บริสุทธิ์) ทั้ง ๆ ที่สังคมแบบดั้งเดิมมิได้มีภูมิปัญญาที่เหนือกว่าสังคมสมัยใหม่ในทุก ๆ ด้าน ดังนั้น การปิดกั้นสังคมแบบดั้งเดิมเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของวัฒนธรรมชุมชนมักจะจบด้วยความเศร้า เมื่อในอนาคตที่สังคมประเพณีเปิดประตูออกรับการสัมผัสกับสังคมสมัยใหม่ ก็พบว่าสังคมแบบดั้งเดิมอยู่ในอาการ “ตกตะลึงทางวัฒนธรรม” เพื่อมองดูสังคมสมัยใหม่ด้วยความแปลกใจ เข้าใจไม่ได้ และไล่ไม่ทัน

ในทางตรงกันข้าม ข้อเสนอของนักคิดความทันสมัย (Modernization Theory) ซึ่งมองว่าสังคมทุก ๆ แห่งบนโลกแห่งนี้จะต้องพัฒนาจากสังคมแบบประเพณี (Traditional Society) ไปสู่สังคมสมัยใหม่ (Modern Society) เพียงแต่ว่าบางสังคมพัฒนาเร็วบาง สังคมพัฒนาช้าบ้างเท่านั้น ในกรณีสังคมที่กำลังพัฒนานั้น นักคิดความทันสมัยเสนอให้รับวัฒนธรรมจากภายนอกเพื่อเร่งการพัฒนาสู่สังคมทันสมัยอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามในกระบวนการพัฒนาที่นำเข้ามาจากภายนอก มักจะพบว่าบุคคลภายนอก (พ่อค้า นายทุน เจ้าหน้าที่รัฐ และเทคโนโลยี) มักจะเข้ามาครอบงำชาวบ้าน เบียดขับคนในท้องถิ่นให้กลายเป็นคนชายขอบ ตกอยู่ในสภาพยากจน และมีอาจถอนตัวออกจากวัฒนธรรมแห่งการปิดปากเงียบไปได้เลย (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2551, น. 26-29)

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนกับแนวคิดทันสมัย ที่ยังมองหาจุดร่วมแห่งการพัฒนาไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยที่เป็นประเทศกำลังพัฒนา ที่มีนักคิดและนักวิชาการได้เสนอแนวทางทั้งในมุมมองของการพัฒนาในวิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม พร้อมรับอิทธิพลกระแสพัฒนาแบบสมัยใหม่ ซึ่ง Bourdieu แยกแยะทุนทางวัฒนธรรมออกจากทั้งทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคม ทุนทางสังคม หมายถึง ผลกำไรที่บุคคลอาจได้รับจากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ซึ่งทุนทางวัฒนธรรมสามารถแปลงเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ ซึ่งทุนทางวัฒนธรรมถูกส่งผ่านถ่ายทอดผ่านบุคคล จนกลายเป็นองค์ความรู้และสินค้าทางวัฒนธรรม (Machin et al, 2016, pp. 8) ผู้เขียนพิจารณาว่าการพัฒนาในยุคปัจจุบันและอนาคต ต้องพัฒนาบนรากฐานให้เข้มแข็ง แต่งเติมต่อยอดผ่านกระแสการพัฒนาสมัยใหม่ เพื่อให้คนในสังคมได้เรียนรู้จากรากฐานตนเอง สร้างสรรค์ต่อยอดสู่การพัฒนา ประเทศที่พัฒนาแล้วล้วนมีการแต่งเติมจากวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นแทบทั้งสิ้น เช่น ประเทศญี่ปุ่น ที่พัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เกิดการสร้างสร้าง สร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น ให้คนในชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้ ปรับตัว เข้าใจการบริหารจัดการแบบครบวงจร จนกลายเป็นต้นแบบของหลายประเทศที่ได้นำแนวคิดหลักการพัฒนามาใช้กับประเทศตนเอง ยกตัวอย่างเช่นประเทศไทย ที่ได้นำแนวคิดการพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมมาสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันมีการส่งเสริมให้มีหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industry Village : CIV) หมายถึง หมู่บ้านแห่งสมดุลที่นำทุนทางวัฒนธรรมวิถีชีวิต มาผนวกกับความคิดสร้างสรรค์ และการออกแบบเพื่อสร้างมูลค่าใหม่ของสินค้าที่ระลึกเพื่อยกระดับการท่องเที่ยว และบริการหรือกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์ใหม่จากการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดมูลค่าใหม่ทางเศรษฐกิจบนแนวคิดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ หมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ หรือ หมู่บ้าน CIV จึงมีใช้โครงการที่เน้นเพียงการพัฒนาสินค้าหรือบริการที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการขับเคลื่อน แต่ยังมีเป้าหมายเพื่อสร้าง “รากฐาน” ของชุมชนให้มีความสามารถในการสร้าง “รายได้ใหม่” ให้ตกอยู่ในชุมชน ส่งเสริมให้เยาวชนคนรุ่นใหม่มีอาชีพ ลดการทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดออกไปหางานทำต่างถิ่น

หมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industry Village : CIV) มุ่งเน้นให้ใช้ทุนพื้นฐานของชุมชนได้แก่

1. พื้นที่ หรือ สถานที่ (Place Based Village) เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ลักษณะพิเศษทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม ซึ่งโดยส่วนใหญ่อยู่ในรูปของ “ชุมชนช่วงฝีมือหรือตลาดวัฒนธรรม” มีเอกลักษณ์เฉพาะ ลักษณะพิเศษทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรม
2. สินค้าและบริการ (Product-Based Village) ผลิตภัณฑ์ในชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นกลุ่มการผลิตในชุมชนที่ผลิตสินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์ เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชี่ยวชาญหรือองค์ความรู้เฉพาะ

ของท้องถิ่นหรือชุมชน เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปหรือแพร่หลายในการผลิต (บัวเต๋วัน มีเดีย, 2561, น. 8)

ทุนจากภายใน ของชุมชนทั้ง 2 ด้านนี้ ถือเป็นทุนตั้งต้นในการพิจารณาเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ครอบคลุม ทั้งทุนทางกายภาพ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความชำนาญ เฉพาะด้านที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของชุมชน เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ซึ่งทั้งหมดนับได้ว่าเป็นวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ มองถึงความสัมพันธ์ระหว่างปฏิบัติการทางสังคมและภาษา และเป็นกระบวนการทางสังคม ที่รัฐใช้อำนาจเชิงนโยบาย การครอบงำให้หน่วยงานภาครัฐและประชาชนได้ปฏิบัติตาม (Norman Fairclough, 2010, pp. 135) ซึ่งเป็นกลไก สำคัญในการขับเคลื่อนให้ทั้งการพัฒนาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้นำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ

ชุมชนท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่ผ่านมาอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ ระบบความเอื้ออาทร การแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การให้ความสำคัญกับทรัพยากรในท้องถิ่น ในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลให้ผู้คนมี พฤติกรรมเห็นแก่ตัวเพิ่มมากขึ้น ความสำนึกร่วมต่อส่วนรวมลดลง มองทุกอย่างเป็นตรา ความช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่ง ปันลดลงอย่างเห็นได้ชัด สาเหตุที่สำคัญเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อคน ชุมชนลึ้มความเป็นรากเหง้าความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ต่างคนต่างหาอยู่หากิน ระบบเครือข่ายเริ่มลดลง เช่น การลงแรงทำไร่ ทำนา ได้สูญหายไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ระบบสังคมแบบนี้แทบไม่เหลือให้เห็นความ ความสัมพันธ์ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหมือนในอดีต ทุกอย่างมีแต่การจ้างงาน เช่น การทำงานต้องมีค่าจ้าง การยืม ข้าวของเครื่องใช้ต้องมีการเสียค่าบำรุงรักษา การเปลี่ยนแปลงสังคมได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน ชุมชนให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ฉะนั้น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ โดย การพัฒนาประเทศที่จะให้ยั่งยืนได้นั้น จำเป็นต้องพัฒนาจากองค์ความรู้ภายในชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ล้วนอยู่ภายในคำว่า ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นองค์ ความรู้ที่เป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่น นำมาพัฒนาให้เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาตนเอง

ทิศทางการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นภายใต้บริบทใหม่

กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิด “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” หรือ Creative Economy เป็นส่วนหนึ่ง ของระบบเศรษฐกิจใหม่ ซึ่งหลายประเทศทั่วโลกนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยเชื่อมโยง กับการใช้ทุนทางปัญญาและทุนทางสังคมที่สำคัญ อันได้แก่ องค์ความรู้ความคิดสร้างสรรค์ ทรัพยากรทางปัญญา ที่ สอดประสานกับพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผวนวกับการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมอันทันสมัยในการผลิตสินค้าและบริการรูปแบบใหม่ที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2561, pp. 223) ซึ่งยุทธศาสตร์ชาติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 12 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ที่รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนา มิติด้านวัฒนธรรม โดยการนำทุนทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจนั้น คงไม่อาจสำเร็จเป็นผลได้ ถ้าขาดการปฏิรูปวัฒนธรรมและความร่วมมือของคนในชาติ ที่ต้องหันมานิยมความเป็นไทยและใช้สินค้าไทยสิ่งสำคัญ ที่สุดที่ทำให้ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้พัฒนามาได้ไกลถึงทุกวันนี้ คือ ความรักชาติ ความเป็นชาตินิยมอย่างสูงสุดสิ่งเหล่านี้อาจเป็น DNA สำคัญที่คงต้องปลูกฝังให้กับคนไทยทุกคน (กัลยาณมิตร นรรัตนพุทธิ, 2562, น. 7) ดังนั้นการค้นหา ยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างการมีส่วนร่วมให้ประชาชนคนในชาติได้เห็นคุณค่า และความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาจุดเริ่มต้นของการพัฒนา

ประเทศนั้นต้องเริ่มต้นจากระดับชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญ การพัฒนาที่ดีนำไปสู่ความยั่งยืน ต้องมาจากความต้องการของชุมชน ผ่านการมีส่วนร่วมและพัฒนาจากฐานความสัมพันธ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนนี้เรียกว่า “ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพชุมชน” เพราะคำว่า ยุทธศาสตร์ คือ กลยุทธ์ เทคนิค วิธีการเพื่อชัยชนะ การพัฒนาชุมชนในยุคปัจจุบันจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีเทคนิค วิธีการที่หลากหลายในการทำงาน เพราะการทำงานกับชุมชนท้องถิ่นไม่มีรูปแบบตายตัว แต่ให้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เหตุปัจจัย องค์ความรู้ วิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่จะใช้เป็นพื้นฐานในการยกระดับไปสู่การสร้างสังคมประชาธิปไตย รองซีแยร์ (1999) มองว่า ประชาธิปไตยคือการปกครองที่ไม่สามารถทำให้ทุกคนเสมอภาคเท่ากันแต่ประชาธิปไตยใช้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันเป็นหลัก “เสียงหลัก” ในการปกครอง ประชาธิปไตยคือรูปธรรมของชัยชนะของเหตุผลทางการเมือง ดังนั้นประชาธิปไตยได้สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Sphere) ให้ประชาชนได้ถกเถียง แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาตนเอง เพราะสังคมประชาธิปไตยนั้นได้ให้ความสำคัญกับชุมชนมาก ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างประชาธิปไตยที่ใกล้ตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างประชาธิปไตยต่อวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการสร้างความร่วมมือของชุมชนผ่านการปรึกษาหารือเพื่อจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น (เทศา ธรรมชน, 2555, น. 61)

การสร้างชุมชน ท้องถิ่นให้เข้มแข็งและมีความพร้อมในการพัฒนานั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ต้องพยายามให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เห็นความสำคัญของระบบเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนักและตื่นตัวใฝ่รู้ตลอดเวลาว่า เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) หรือ สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่สะท้อนถึงกระบวนการรับรู้ การจัดเก็บองค์ความรู้ของบุคคลอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (กมล ตราชู, 2561, น. 15) ดังนั้นการพัฒนาสังคมให้เกิดความยั่งยืนไม่ใช่แค่การพัฒนาทางด้านวัตถุให้เจริญแต่ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ให้มีความรู้ความสามารถ เข้าใจ เรียนรู้ เท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยใช้เครื่องมือของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมมาให้คนได้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน นำมายกระดับให้เกิดคุณค่าและมูลค่า การพัฒนาที่เกิดความล้มเหลว สาเหตุส่วนใหญ่อาจเป็นเพราะกระบวนการพัฒนานั้นไม่ได้ให้ความสนใจต่อปัจจัยการพัฒนาคน หรือ ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน มีพระราชดำรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องมุ่งพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้คนและครอบครัวในชุมชนที่เข้าไปพัฒนามีสภาพความพร้อมที่จะรับการพัฒนาล่วงแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความรู้ความเจริญจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนและหมู่บ้านได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว จึงไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่ความล้มเหลวได้ ยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาตามพระราชดำริ คือ ให้ความสำคัญกับ “คน” หรือ “ทรัพยากรมนุษย์” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและดำเนินการอย่างมีระบบในระยะยาว (ชนัดดา ชินะโยธิน, 2558, น. 26)

ปัจจุบันการพลิกโฉมรูปแบบการพัฒนายุคใหม่ โดยเปลี่ยนวิธีการพัฒนามาใช้ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ประเทศไทยเองก็ได้ดำเนินการที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8-11 ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนและกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการเชื่อมโยงกับทุกด้าน โดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน (พลเดช ปิ่นประทีปและคณะ, 2558, น. 96) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ก็ให้ความสำคัญกับการพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลางแต่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นให้มีระบบความคิด สร้างองค์ความรู้จากรากฐานทางวัฒนธรรม ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

ที่เรียกว่า “รหัสวัฒนธรรม” Creative DNA คือ การต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่า ในสภาวะสังคมปัจจุบันและทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคตให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ต่อยอดจากฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าและมูลค่า

การพัฒนาที่ใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจึงเป็นการพัฒนาที่เรียกว่า “จากล่างขึ้นบน” (Bottom Up Development) เป็นการพัฒนาที่ประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของการพัฒนา เป็นผู้คิด กำหนดทิศทางและทำการพัฒนาด้วยตนเอง มีกระบวนการตัดสินใจใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนแก้ไขปัญหาและทำการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้โอกาสสมาชิก กลุ่มคน องค์กรชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งแตกต่างจากการทำงานแบบการสังคมสงเคราะห์ ฤทธิเคราะห์ว่าไม่สนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยตนเอง รอคอยความช่วยเหลือจากรัฐ ข้าราชการถูกครอบงำจากอำนาจการเมือง จนทำให้ขาดอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ต่อประชาชน จึงส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนไม่ให้หลุดพ้นจากการพัฒนาแบบเดิม ๆ (ณรัชชอร์ ศรีทอง, 2558, น. 45,50) ในแวดวงนักวิชาการสายพัฒนาได้เสนอมุมมองต่อการพัฒนาสังคมไทย คือ

1. เรียกร้องให้วงการพัฒนาหันมาให้ความสำคัญกับชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาและคุณค่าแบบชาวบ้านมากขึ้น หรือเรียกว่า “Indigenization”

2. กระแสที่เรียกร้องให้หันมาสนใจศึกษาประชาสังคมในรูปของขบวนการประชาชนในระดับรากหญ้า (Grassroots Movement)

3. กระแสความคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เรียกร้องให้มีการพัฒนาแบบที่ให้ชุมชนเป็นตัวตั้ง (Community-Based Development) (ไชยรัตน์ เจริญโอฬาร, 2560, น. 89) จากกระแสดังกล่าวจึงทำให้การพัฒนาต้องยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง มองทิศทางการพัฒนาให้ชัดเจน ชวนสร้างพลังจินตนาการโดยใช้กระบวนการสอนสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference :F.S.C) อันเป็นเครื่องมือที่ให้ชุมชนได้เกิดการวิเคราะห์ตนเอง และสร้างภาพฝันที่ชุมชนจะดำเนินให้เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งกระบวนการ FSC ทำให้คนได้เกิดการถกเถียงมองหา แลกเปลี่ยนหาข้อสรุปร่วมกัน การสร้างจินตนาการทำให้เกิดพลัง อย่างโรเบิร์ตโฮสไตน์ กล่าวไว้ว่า “จินตนาการสำคัญกว่าความรู้” เพราะจินตนาการไม่มีข้อจำกัด การให้คนได้สร้างจินตนาการภาพฝันของชุมชนในอนาคตจึงเป็นการสร้างเป้าหมายตรงกันของชุมชน การให้คนในชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น ระดมสมอง เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของในการพัฒนา การสร้างชุมชนต้องมีลักษณะเชิงรูปธรรม ไม่ใช่สร้างวิมานบนอากาศ แต่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติด้วย การพัฒนาชุมชนต้องมุ่งเน้นการสร้างผลลัพธ์เชิงคุณค่าเกิดทั้งรูปธรรม ไม่ใช่ฝันวิมานกลางอากาศแต่ไร้รากฐานในทางปฏิบัติที่ดี ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องให้ชุมชนทบทวนอดีต ตั้งแต่การก่อตั้งชุมชน ในแต่ละช่วงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง ชุมชนมีองค์ความรู้ ศักยภาพในการปรับตัวอย่างไรบ้าง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาอย่างไรบ้าง การตั้งโจทย์ดังกล่าวเป็นการให้ชุมชนได้ทำความเข้าใจตนเอง ค้นหาแนวทางการพัฒนาที่ดี เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ฉะนั้นการพัฒนาชุมชนบนฐานวัฒนธรรมวางรากฐานของสังคมให้เข้มแข็ง สร้างความรู้ความเข้าใจในศักยภาพ เตรียมความพร้อมชุมชนพึ่งตนเองได้นั้นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนว่ามีผลกระทบอย่างไรบ้าง การพัฒนาชุมชนเข้าใจคำว่า “เท่าทัน เท่าเทียม” การสร้างองค์ความรู้จึงเป็นกลไกที่สำคัญกับการสร้างนวัตกรรมทางสังคมส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้อย่างชาญฉลาดบนพื้นฐานคำว่า “รหัสวัฒนธรรม” หรือ Creative DNA ของตนเอง ซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สั่งสมจากบรรพบุรุษ และสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมบนฐานวัฒนธรรม

การพัฒนาประเทศต้องเริ่มต้นจาก คนต้องพัฒนา ให้มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักพัฒนา ต้องสามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนท้องถิ่นได้ สร้างกระบวนการเรียนรู้บนรากฐานภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชุมชน ขณะเดียวกันก็สามารถพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมให้เกิดการขับเคลื่อนสู่การพึ่งตนเองได้ ฉะนั้นการพัฒนาในยุคใหม่ต้องทำงานทั้งเชิงรุก และเชิงรับ เน้นสร้างสรรค์ปัญญา เพื่อการเปลี่ยนแปลง มีรายละเอียดดังนี้

1. การพัฒนาคนในชุมชน การมุ่งเน้นการติอาวูททางปัญญาให้กับผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ให้เข้าใจ แนวคิด หลักการ วิธีการในการศึกษา วิเคราะห์ปัญหาชุมชนท้องถิ่น ผ่านการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชน โดยมีนักพัฒนาจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามาใช้ในการคอยแนะนำปรึกษาอย่างใกล้ชิด เรียกก่าย ๆ คือ “ชีวิตต้องติดชุมชน”

2. เน้นการพัฒนาบนฐานชุมชน การพัฒนาที่เกิดขึ้นต้องมาจากความต้องการของชุมชนเป็นหลัก เน้นการค้นหาค้นคว้าความรู้เดิม เติมความรู้ใหม่ ให้ชุมชนสามารถเรียนรู้ เพื่อการปลดปล่อยแทนการครอบงำ ผสานพัฒนาต่อยอดบนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

3. การพัฒนาทักษะศาสตร์สมัยใหม่ การบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ชุมชนกับองค์ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่ นับเป็นชุดเชื่อมโยงสู่การพัฒนาบนรากฐานวัฒนธรรมชุมชนเป็นการพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สินค้าทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เป็นต้น นับเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ซึ่งการจะพัฒนาสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นสิ่งที่โดดเด่นนั้น ต้องใช้ความคิดที่สร้างสรรค์ที่มาจากการ ผักผ่อน เรียนรู้ ทดลอง ดัดแปลง ประสบการณ์ จนเกิดเป็นปัญญาพัฒนาต่อยอดได้

4. สรุบบทเรียน การทำงานที่ดีต้องมีการทบทวน บทเรียนการทำงานเป็นระยะ เพื่อให้ทราบว่าการทำงานมาถูกทิศ ถูกทางจริงหรือไม่ ตอบโจทย์ชุมชน มีปัญหาอุปสรรคอะไร มีอะไรล้มเหลว อะไรบรรลุผลสำเร็จ มีอะไรที่เป็นข้อค้นพบจากการพัฒนาใหม่ ตั้งแต่ เทคนิค วิธีการ ขั้นตอน การทดลองปฏิบัติการ เป็นต้น สิ่งที่นักพัฒนาพึงต้องระลึกอยู่เสมอ คือ การบันทึกข้อมูลที่ให้รายละเอียด อธิบายข้อมูลให้ชัดเจน และควรมีการบันทึกงานทุกครั้ง หลังเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมทุกครั้ง เพื่อป้องกันข้อมูลที่ได้รับไม่ให้สูญหาย หรือ หลงลืมไป เพราะการสรุบบทเรียนเปรียบเสมือนการตีเหล็กตอนร้อน จะทำให้เหล็กดีมีคุณภาพ ความรู้ก็เช่นกัน หากมีการบันทึกอย่างละเอียด และอย่างต่อเนื่อง การนำไปสู่การเขียน เพื่อการถ่ายทอดก็จะทำให้เนื้อหาที่มีความน่าสนใจ

5. สร้างภาคีเครือข่าย การทำงานต้องมีเครือข่าย ดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้ใหญ่ติง ลูกน้องดัน พรรคพวกเดียวกัน ช่วยกันประคับประคอง” ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานต้องมีเครือข่าย ช่วยในการแต่งเติมความรู้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น การทำงานชุมชนชาวบ้านต้องการแปรรูปอาหารพื้นถิ่น แต่นักพัฒนาอาจจะยังไม่มีความรู้ ความชำนาญในเรื่องนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาเครือข่ายจากเพื่อน คนรู้จัก ญาติ หัวหน้า ที่มีความรู้ในด้านการแปรรูปอาหาร เข้ามาช่วยให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จนได้เกิดผลลัพธ์ความสำเร็จอย่างที่นำพอใจ ขณะเดียวกันหากจะทำการตลาด ต้องมีการติดต่อเครือข่ายด้านการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบรรจุภัณฑ์ และการประชาสัมพันธ์ มาช่วยออกแบบการพัฒนาต่อยอดให้ชุมชนสามารถจัดการปัญหาตนเองได้อย่างครบวงจร นักพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เปรียบเสมือนจุดศูนย์กลางในการเชื่อมต่อกับบุคคลที่มีความรู้มาช่วยในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ฉะนั้นชุมชนท้องถิ่นเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ถ้าชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนมีความรู้ ประเทศชาติก็จะเข้มแข็ง ลดปัญหาสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการย้ายถิ่น ปัญหาคนว่างงาน ปัญหารายได้ตกต่ำ ปัญหาทรัพยากรถูกทำลาย ตามมาด้วย จุดแรกที่ต้องพัฒนา คือ นักพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในศาสตร์ของการพัฒนาเสียก่อน หากขาดนักพัฒนาที่มีคุณสมบัติพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ก็จะไม่สามารถแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวง่าย ๆ คือ ต้องปฏิรูปการเรียนรู้ของนักพัฒนา เพราะนักพัฒนาคือ โค้ช (Coach) ของชุมชนที่มีหน้าที่สอน แนะนำ ให้คำปรึกษา สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ตอบโจทย์คำว่า “มันคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ตามทิศทางการยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่จะลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม สร้างรายได้จากปานกลางไปสู่รายได้ที่สูงบนพื้นฐานการพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงฐานการพัฒนาประเทศจากการเกษตรสู่อุตสาหกรรมและบริการ เพื่อตอบสนองการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจโลก ระบบการพัฒนาประเทศ จึงต้องเอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและการบริการในเขตเมืองเป็นอันมาก ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการสามารถพัฒนาขีดความสามารถเพื่อการแข่งขันทั้งในแง่ของเรื่องเทคโนโลยี การบริหารจัดการ การลงทุน จนกระทั่งการรวมตัวเป็นสมาคม กลุ่ม และเครือข่าย ความสามารถดังกล่าวส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมเจริญเติบโตและมีบทบาทสำคัญต่อสังคมเศรษฐกิจของประเทศ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาประเทศไปสู่มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน นั้นการพัฒนาบุคลากรในประเทศให้ความรู้เท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันสังคมไทยแลนด์ 4.0 โดยมีเป้าหมายของ Thailand 4.0 ที่สำคัญคือ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไทยให้มีความสมดุลมากขึ้น มีการวางอนาคตอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน ผ่านกลไกขับเคลื่อนประเทศชุดใหม่ ที่เน้นการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน (Local Economy) เพื่อให้เศรษฐกิจไทยมีความยืดหยุ่น สามารถรองรับผลกระทบจากสภาวะความผันผวนภายนอก รวมทั้งสามารถตอบโจทย์การเชื่อมโยงกับประชาคมโลกได้ โดยเชื่อมต่อกับวิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2560-2579) โดยให้ความสำคัญกับการความสำคัญในการค้นหาวิถีคุณค่า ความรู้ของชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้คนในชุมชนค้นหาหนทางในการพัฒนาต่อยอดชุมชนตนเองให้ครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี เอื้ออาทร แบ่งปันซึ่งกันและกัน เรียนรู้และเข้าใจความเป็นธรรมชาติของชุมชนตนเอง เพื่อนำมาสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน การศึกษาชุมชนผ่านการเก็บข้อมูลที่ให้เห็นถึง วิถีคุณค่า ความรู้ภายในชุมชนท้องถิ่น นับว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเสริมสร้างพลังให้คนในชุมชนนำองค์ความรู้มาสู่การพัฒนา โดยคำนึงถึงศักยภาพ ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้สังคมเกิดความชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมบนฐานวัฒนธรรม ประกอบด้วย 1) การพัฒนาคนในชุมชน 2) เน้นการพัฒนาบนฐานชุมชน 3) การพัฒนาทักษะศาสตร์สมัยใหม่ 4) สรุบบทเรียน และ 5) สร้างภาคีเครือข่าย

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ พวงประยงค์. (2561).บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนายกระดับวิสาหกิจชุมชนไทย. *วารสารพัฒนศาสตร์*, 1 (1), 220-252.
- กมล ตราชู. (2561). การจัดการเพื่อการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น. *วารสารจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 1 (1), 13-20.
- กัลยาณมิตร นรรัตน์พุทธิ. (2562). วัฒนธรรมคุณค่าสู่มูลค่า. *วารสารวัฒนธรรม*. 57 (4), 3-17.
- ชนัดดา ชินะโยธิน. (2558). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในความสัมพันธ์ไทย-ลาว. *วารสารศูนย์ศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียง*. 15 (2), 2-29.
- ณรัชชอร์ ศรีทอง. (2558). *กระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เทศา ธรรมชน. (2555). *ประชาธิปไตยต้นแบบ*. กรุงเทพฯ : สยามความรู้.
- นันทิยา หุตานุกูวัตร และณรงค์ หุตานุกูวัตร. (2551). *คิดกลยุทธ์ด้วย SWOT*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นุชนัตร จักรกลม. (2561). SMEs 4.0 มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน. *อุตสาหกรรมสาร วารสารของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม*, 60, 5-7.
- บัวตะวัน มีเดย. (2561). หมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์. *วารสารของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม*, 60, 7-16.
- ปรเมธี วิมลศิริ. (2560). ขับเคลื่อนแผนฯ 12 สู่อนาคตประเทศไทย. *วารสารเศรษฐกิจและสังคมสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*, 54 (2), 2-6.
- _____ . (2560). ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง สร้างสังคมเป็นธรรมและเข้มแข็ง. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 54 (3), 8.
- ปรีนทร์ นาคสิงห์ และอังกูร หงส์คณานุเคราะห์. (2561). การทำให้สงกรานต์กรุงเทพฯ เป็นสินค้าวัฒนธรรมในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. *วารสารมานุษยวิทยา*, 1 (1), 159-190.
- พลเดช ปิ่นประทีปและคณะ. (2558). *วิสัยทัศน์ 2035 หนึ่งศตวรรษ อกวิวัฒน์ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานประสานพัฒนาสังคมสุขภาวะ.
- ยงจิรายุ อุปเสน. (2557). *การสร้างเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหัวใจอาสา.
- วิทยา คามุณี. (2561). องค์กรประชาสังคมและทุนทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและสำเร็จของประชาธิปไตย. *วารสารพิกุล*, 16 (2), 253-281.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2562). *ก้าวข้ามความเหลื่อมล้ำความท้าทายของสังคมไทย*.
กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2551). *การพัฒนาการจัดการความขัดแย้งกรณีมีส่วนร่วมและสังคมเข้มแข็ง*.
กรุงเทพฯ : นิวส์ เมคเกอร์
- สุริชัย หวันแก้ว. (2554). โลกาภิวัตน์กับความรู้ท้องถิ่นโจทย์ท้าทายต่อมหาวิทยาลัยในยุคสังคมความเสี่ยง. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 4 (4) 16-46.
- เสรี พงศ์พิศ (2551). *แนวคิดแนวปฏิบัติยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of language*. 2nd ed. New York: Longman
- Goodin, R. E., Pettit, P., & Pogge, T. W. (Eds.). (2012). *A companion to contemporary political philosophy (Vol. 105)*. John Wiley & Sons.
- Plsek, P. E. (1997). *Creative, Innovation, and Quality*. Milwaukee, Wis. : ASQC Quality Press.
- Hall, S. (2001). *Foucault: Power, Knowledge and Discourse*. In *Discourse Theory and Practice*. London. Thousand Oaks and New Delhi: SAGE Publications.
- Machin, A. & Stehr, N. (Eds.). (2016). *Understanding Inequality: Social Costs and Benefits*. Springer VS.
- Marger, M. N. (2005). *Social inequality : Patterns & processes* New York : McGraw-Hill.
- Ranciere, J. (1999). *Disagreement : Politics and Philosophy*. Trans. Julie Rose. Minneapolis : University of Minnesota Press.
- Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Open University Press, Buckingham.